Piirto piramis modellje

Dr. Tóth László

***Tehetség, 19* (2), 3-4. (2011)**

Lapunk 2010. évi 1. számában már közreadtuk saját verziónkat arról, milyen modell alapján és hogyan képzeljük el a tehetség kibontakozását (Tóth, 2010). Ezúttal Jane Piirto modelljét ismertetjük, amely szintén a tehetség kibontakozásának az összetevőit boncolgatja.

A Piirto által kidolgozott *piramis modell* (Piirto, 1998, 1999) a nevét onnan kapta, hogy Piirto a tehetség kibontakozását piramis módjára képzeli el. A modell öt összetevőből áll, ebből négy alkotja a piramist, az ötödik pedig a piramisra lesütő „Napokat" jelenti.

1. A genetikai összetevő. A modell, illetve a piramis alapját a genetikai összetevő képezi. Itt Piirto Plomin (1997) álláspontját idézi, aki szerint minden ember bizonyos prediszpozíciókkal születik, és miközben a gyermekből felnőtt lesz, a genetikai örökség egyre inkább kiütközik. Ugyanakkor gyermekkorban a környezet sokkal fontosabb, mint felnőttkorban.

2. Az érzelmi összetevő. A kutatások arra mutatnak rá, hogy a sikeres alkotók – bármilyen területen is dolgozzanak – számos tulajdonságban közösek. E genetikai alapon nyugvó tulajdonságok összessége az affektív vagy érzelmi intelligencia. Olyan tulajdonságokra kell itt gondolni, mint: androgünia, kreativitás, képzelőerő, belátás, intuíció, tapasztalatok iránti nyitottság, adott területen szenvedéllyel végzett munka, fogékonyság, kitartás, komplexitás preferencia, rugalmasság, kockázatvállalás, önfegyelem, személyes hatóerő érzete, tolerancia a kétértelműséggel szemben, és akarat. A felsorolás korántsem teljes, de nem is ez a célja, hanem arra való rámutatás, hogy a tehetséges és sikeres felnőttekben igen sok jelen van ezekből a tulajdonságokból. A legfontosabb azonban az, hogy ezek a tulajdonságok fejleszthetők, illetve kialakíthatók.

3. A kognitív összetevő. Piirto szerint az IQ pontszámok jelentőségét eltúlozzuk. Kétségkívül igaz, hogy bizonyos intellektuális szint nélkül az ember nem boldogul el a világban, de a kutatások szerint a magas IQ nem feltétele annak, hogy valakinek a specifikus tehetsége realizálódjon. Ha nem lennének IQ tesztek, akkor is felfedeznénk a tehetségeseket. Nagyobb jelentőségűnek tűnik a felsőfokú diploma (kivéve persze a profi labdarúgókat, a „dumaszínházban" fellépőket, a bárzongoristákat stb.), ami valamiben való szakértelem megszerzését igazolja. Jóllehet az egyetemet végzett emberek intelligenciája általában felette van az átlagnak, csak kevés van közöttük, akik igazán magas IQ-val rendelkeznek.

4. A tehetségterület szerinti összetevő. A piramis csúcsán az adott társadalom által elismert és értékesnek tartott tehetségterületek vannak. Ilyen terület például a képzőművészet, a zene, az irodalom, a feltalálás, a tánc, a sport, a matematika stb. A tehetség fizikai módon épp úgy kifejeződhet, mint mentális módon. Például az intelligenciatesztek verbális részében a hivatásos írók igen magas pontszámot érnek el, a feltalálók viszont alacsony pontszámot, mert a kiemelkedő képességeik téri jellegűek, nem verbálisak. Mégis, kétség nem fér hozzá, hogy az írók is és a feltalálók is tehetségesek. Ugyanígy, amikor táncművészek vagy élsportolók képességeiről van szó, senkinek nem jut eszébe az IQ-juk után érdeklődni, tehetségük a fizikai képességeiken keresztül nyilvánul meg.

A tehetség megléte azonban önmagában nem elegendő. Ahhoz, hogy valaki sikeres legyen egy adott területen, el kell köteleződnie a terület mellett. Ehhez hivatásérzet, elhivatottság szükséges. Piirto itt a „tövis" hasonlatot használja: az elköteleződéshez olyan átható élmény kell, mint amilyet egy mérges tövis megszúrásakor érez az ember, ami utalás arra, hogy az ófrancia nyelvben a tehetség eredeti jelentése: *méreg.* A tehetség élvezet és teher, öröm és fájdalom – egyszerre. Mint Piirto írja, a tehetséges ember sikeressé akkor válik, ha a kellemet-

lenségekkel nem törődik, és kellő akaraterővel rendelkezik ahhoz, hogy az útvesztőkön áthaladjon.

5. A környezeti összetevő. A piramis modell első négy szintje a tehetséges *egyént* képviseli (genetikai alapok, személyiségjellemzők, kognitív képességek, tehetségterületek). Ugyanakkor mindenkit öt „Nap" befolyásol. Ezek a „Napok" a *környezeti faktorokat* jelképezik. Az öt „Nap" közül három nagyobb, kettő kisebb. (1) A család „Napja" arra utal, hogy a gyermek pozitív és fejlesztő családi környezetben él. (2) A közösség és kultúra „Napja" olyan értékek közvetítését jelenti, amelyek összhangban vannak a pedagógiai intézmények által közvetített értékekkel, támogatják az iskolát és a családot.. (3) Az iskola „Napja" kulcsfontosságú, főleg azon gyermekek számára, akik elől más „Napokat" felhők takarnak el.

A két kisebb „Nap" közül (4) a nem „Napja" a nem befolyásoló szerepére, (5) az esély „Napja" a tehetséges gyermek számára biztosított lehetőségekre vonatkozik. Ennek az öt „Napnak" a meglétén vagy hiányán múlik, hogy a tehetség kibontakozik, vagy elsorvad.

Piirto szerint az lenne a kívánatos, ha mind az öt „Nap" egyenletesen sütne. Egyetlen kivétel van ez alól: a kreativitás, ami kockázatvállalást, nyitottságot és kitartást feltételez, e jellemzők kialakulásához ugyanis némi „hányattatás" szükséges.

Piirto piramis modellje elsősorban gyakorlati célokat szolgál. A szerző úgy gondolja – és így is cselekszik –, hogy a modell rajzos változatát oda kell adni a tehetséges tanulóknak, akiket ez – megismerve az összetevőket – keményebb munkára ösztönöz.

Felhasznált irodalom

Piirto, J. (1998): *Understanding those who create.* AZ: Scottsdale, Gifted Psychology Press, Inc.

Piirto, J. (1999): *Talented children and adults: Their development and education.* New Jersey, Upper Saddle River, Prentice-Hall Inc.

Plomin, R. (1997): Genetics and intelligence. In N. Colangelo and G. Davis (Eds.), *Handbook of Gifted Education* (2nd ed., pp. 67–74). Boston: Allyn and Bacon.

Tóth László (2010): A tehetség kibontakozása. *Tehetség, 18* (1), 3–4.

A szerző egyetemi docens, a Debreceni Egyetem Pszichológiai Intézete Pedagógiai Pszichológiai Tanszékének vezetője

Figyelem! A cikkhez egy ábra is tartozik, Piramis.cdr néven a CorelDraw 9.0 változatával készült, a tördelőre bízom, hogy hova illeszti. Legjobb lenne, ha az 1. pont felé kerülne.